

ГРАД ПИРОТ

ПРИВРЕДНА
ЕКОЛОШКА
ШКОЛА
ПИРОТФАКУЛТЕТ
ЗА
МЕНАДЖМЕНТ
ЗАЈЕЧАРУНИВЕРЗИТЕТ
У МЕТКОВИЦАМУниверзитет
Слободна жена
FUTURA

ODRŽIVA KONKURENTSKA PREDNOST I UTICAJ EKOLOŠKOG POSLOVANJA NA REGIONALNI RAZVOJ – STUDIJA SLUČAJA SLOBODNA ZONA PIROT

Docent, Biljana Ilić¹

Dr, Leposava Jovanović²

Student DS, Aleksandar Simonović³

Rezime: Cilj većine poslovnih strategija je da ostvare održivu konkurenčku prednost. Na savremenom tržištu, evidentno je postojanje tržišnih sila. Prvu silu čine politički faktori, drugu, neprenosivi troškovi, zatim konkurenčke kompanije, suparništvo, otpor potrošača, baza potrošača, dok sedmu silu predstavljaju Alternative. Kako bi subjekat opstao na tržištu, potrebno je da pronađe i usavrši pravilan izbor alternativa. Smatra se da je jedan od osnovnih faktora povećanja konkurenčnosti kompanija stalno uvećanje intelektualnog kapitala. Međutim, intelektualni kapital se u savremenom poslovanju mora uzdati u ekologiju i ekološko, odnosno društveno odgovorno poslovanje. Znanje nema svoju pravu vrednost ukoliko se ne primenjuje na način da se održi zdrava prirodna sredina i postigne odgovarajući profit poslovanja. Društveno odgovorno poslovanje predstavlja poslovnost u skladu sa održivim razvojem koji u sebi sažima pored ekonomski komponente i ekološku ali i društvenu stranu svih preduzimnih aktivnosti. Društvena komponenta Održivog razvoja se zasniva na ujednačavanju i prevazilaženju regionalnih neujednačenosti. U radu je obrađeno Društveno odgovorno poslovanje na studiji slučaja Slobodne zone Pirot, sa ciljem dostizanja i postizanja održive konkurenčke prednosti ali i lokalnom, odnosno regionalnom razvoju.

Ključne reči: Tržišne sile, alternative, konkurenčka prednost, društveno odgovorno poslovanje, regionalni razvoj, SZ Pirot

Uvod

Poslovanje kompanija u globalnom okruženju uslovljeno je uvažavanjem novih izazova i trendova, radi jačanja poslovnih performansi i uvećanja doprinosa društvenom blagostanju. Savremene kompanije kreiranjem održivih poslovnih i marketing strategija teže stvaranju efikasnih performansi u turbulentnim tržišnim uslovima privređivanja (Stefanović, 2000). Trend koji uslovjava moderno poslovanje jeste zahtev za odgovornijim ponašanjem kompanija na tržištu uz prihvatanje etičkih, moralnih i ekoloških principa. Odgovornost kompanije za efikasno, dobro i racionalno korišćenje resursa, posebno neobnovljivih, uz obezbeđivanje i stvaranje proizvoda i usluga u cilju zadovoljenja potreba potrošača je fundament na kome se temelje ostali nivoi odgovornosti kompanije. Ukoliko je primena principa društveno odgovornog poslovanja u kompanijama veća, utoliko je jača osnova za sticanje održive konkurenčke prednosti. Poseban osvrt u studiji slučaja daće se

¹ Fakultet za menadžment Zaječar, Srbija, biljana.ilic@fmz.edu.rs

² Fakultet za menadžment Zaječar, Srbija, leposava.jovanovic@fmz.edu.rs

³ Fakultet za menadžment Zaječar, Srbija, student DS Fakulteta za menadžment Zaječar

slobodnoj zoni Pirot, sa ciljem isticanja osnovnih preporuka za usvajanje i lakšu implementaciju koncepta društveno odgovornog poslovanja, samimi tim i održanju, kao i dostizanju željene konkurentske prednosti na mapi tržišta špedicije u Srbiji.

1. Koncept i značaj Društveno odgovornog poslovanja – ekološko poslovanje

U godinama koje dolaze, poslovni uspeh kompanija će sve više biti uslovлен jačanjem tržišne orientacije i stvaranjem bliskih i dugoročnih odnosa sa svim učesnicima na tržištu, posebno sa krajnjim potrošačima. Tom zahtevu potpomaže društveno odgovorno poslovanje (DOP), jer oslobađa veliki potencijal za inovacije na svim nivoima i granama delatnosti, u svim sferama poslovanja bez obzira da li se iste odnose na proizvodne ili uslužne delatnosti (Jovanović, Ilić, Pavlović, 2017). DOP predstavlja, u suštini svest o novom položaju i značaju koje kompanije imaju u savremenom, globalnom društvu, a ogleda se u odgovornosti koja iz te svesti proizlazi (Čajka, Babić, 2015). Praksa ovakvog poslovanja odnosi se na celokupno delovanje jednog privrednog subjekta, tj.: šta proizvodi, kako kupuje i prodaje, da li poštuje zakone, kako se odnosi prema zaposlenima, da li ulaže u lokalnu zajednicu i na koji način doprinosi očuvanju životne sredine. Zaštita i poboljšanje postojećih resursa (ljudski kapital ili životna sredina) od kojih zavisi poslovanje kompanije podrazumeva sledeće stavke (Ilić, Sovtić, Mihajlović, 2019):

- predviđanje, izbegavanje i umanjivanje rizika poslovanja i sa njima povezanih troškova;
- povećavanje finansijske delotvornosti privredne delatnosti smanjenjem troškova poslovanja;
- otvaranje novih poslovnih mogućnosti i novih tržišta;
- zaštita, izgradnja i poboljšanje reputacije poslovnog subjekta, posebno u odnosu prema potrošačima.

Poštovanjem pobrojanih stavki, privredni subjekat postaje atraktivan investitorima, kao i edukovanim i motivisanim radnicima. DOP daje okvir za odgovorno upravljanje, uzimajući u obzir finansijska, ekološka, socijalna, upravljačka i etička pitanja. Pomaže u smanjenju troškova, potrošnje energije i otpada. Takođe, doprinosi poslovnoj razlici, stvarajući mogućnost da se neki privredni subjekat posebno istakne u odnosu na druge. Od velikog je značaja što DOP otvara mogućnosti da privuče i zadrži najbolje zaposlene, smanji rizike troškova osiguranja, konačno da ljudima (zaposlenima i građanima) osigura bolji kvalitet života. Svaka kompanija nastoji da se što bolje pozicionira u javnosti. Stvaranje pozitivne slike, kao i nastojanje da se što više približi krajnjim korisnicima, zapravo je primarni interes kompanije (Ilić, Đukić, Balaban, 2019). Time nastoji da obezbedi veću efikasnost u poslovanju, veći profit uz promenu ponašanja i percepcije krajnjih korisnika. Uspešno upravljanje kompanijom uslovljeno je sposobnošću menadžmenta da razume potrošače, njihove potrebe i želje i ponudi im i isporuči superiornu vrednost u odnosu na konkurente. Međutim, ostvarenje superiornih poslovnih performansi i doprinos društvenom blagostanju, često su u suprotnosti, pa ponašanje kompanija ponekad može biti neodgovorno, što se ne sme zataškavati. U procesu DOP-a, odgovoran marketing nezaobilazno i skoro idealno je sredstvo, kojim kroz određene napore i aktivnosti, većina kompanija nastoji učiniti svoje poslovanje dobro a da pri tom formira jače veze sa stejkholderima. DOP je svakako najsigurniji a istovremeno najbolji način da se ostvare unapred definisani ciljevi (Spasojević, 2018).

2. Špedicija i društveno odgovorno poslovanje

Špedicija spada u specijalizovanu privrednu delatnost koja se bavi organizacijom otpreme robe i drugim poslovima koji su sa tim u vezi. Špediter koji obavlja špediciju, jeste privrednik, a može biti pravno ili fizičko lice koje se isključivo bavi organizacijom otpreme robe svojih komitenata ali i drugim poslovima koji su s tim u vezi. Međunarodna špedicija predstavlja posebnu granu špedicije koje se bave pružanjem privrednih usluga međunarodnog, spoljašnjeg trgovinskog prometa. Obuhvata poslove: otpreme robe iz vlastite u strane zemlje (izvozna špedicija); dopreme robe iz stranih u vlastitu zemlju (uvozna špedicija) i provoza robe između stranih preko vlastite zemlje (provozna ili tranzitna špedicija). Poslove međunarodne špedicije obavljaju međunarodni špediteri a isti mogu obavljati delatnosti drugih propisanih ili uobičajenih specijalnih (sporednih) poslova i radnji u vezi s otpremom, dopremom ili provozom (tranzitom) robe.

Međunarodni špediter predstavlja privredni subjekat, pravno ili fizičko lice registrovano za obavljanje poslova spoljnotrgovinskog prometa, koje isključivo i u obliku stalnog zanimanja sklapa u svoje ime i za tuđi račun (kao komisionar), a u tuđe ime i za tuđi račun (kao agent) i u svoje ime i za svoj račun (kao samostalni privrednik) ugovore potrebne pri organizovanju otpreme (izvoza), dopreme (uvoza) i prevoza (tranzita) robe svojih nalogodavaca, takođe pomoću vozača obavljajući propisane ili uobičajene specijalne (sporedne) poslove i radnje u vezi s otpremom, dopremom i provozom robe. Obzirom da transport kao grana saobraćaja ima veliki uticaj na zagađenje prirodne sredine, zbog otpadnih gasova koje emituje u atmosferu (između ostalog), svakako da postoji mogućnost i obaveza implementacije DOP-a. Pružanje vrhunskih usluga u oblasti distribucije, logistike i marketinga, osvajanje novih tržišta, stabilan razvoj privrednog subjekta i rast profita, briga o klijentima i zaposlenima, aktivan doprinos i podrška razvoju zajednice i očuvanje životne sredine, trebali bi biti osnovni postulati u poslovanju (<http://www.nelt.rs/upload/distribuiramodgovorno.pdf>). Poslovi međunarodne špedicije se mogu podeliti na osnovne i specijalne poslove, koji su predstavljeni i raščlanjeni u tabeli 1.

Mnogo argumenata ide u prilog da postoji realan poslovni interes poslovnog subjekta ili kompanije za društveno odgovornim ponašanjem, dok se iza svake poslovne aktivnosti, čak i one vezane za inkorporiranje društvene odgovornosti, krije direktni interes (Rajević, Čiaček, Tomić, 2011).

Prvi argument je reputacija, koja je direktno povezana sa vrednošću poslovnog subjekta. Drugi argument, vezan je za zaposlene a to je njihova bolja motivisanost, veća lojalnost i mogućnost privlačenja boljih kadrova. U socijalnoj sferi, ulaganje u edukaciju, radne uslove te stvaranje dobrih odnosa sa zaposlenima, može doprineti produktivnosti. Biti društveno odgovoran, ne znači samo ispunjavati zakonske obaveze, već i više od toga, investirati u ljudski kapital, okolinu i odnose sa ostalim stejkholderima (Vujić, 2005).

Tabela 1: Poslovi međunarodne špedicije

MEĐUNARODNI ŠPEDITOR		
	OSNOVNI POSLOVI	POSLOVI MEĐUNARODNOG ŠPEDITERA
1. Stručni saveti i učestvovanje u pregovorima radi zaključivanja ugovora o međunarodnoj kupoprodaji 2. Instrandacija 3. Doziv robe 4. Zaključivanje ugovora o prevozu robe na klasičan način – upotreba prevoz. sredst. jedne prom. grane 5. Zaključivanje ugovora o multimodalnom transportu robe i organizacija transp. «od vrata do vrata» 6. Prihvatanje robe radi otpreme 7. Otprema, doprema i provoz robe u užem smislu 8. Zaključivanje ugovora o ukrcaju, iskrcaju i prekrcaju robe 9. Zaključivanje ugovora o transportnom osiguranju 10. Zaključivanje ugovora o uskladištenju i uskladištenje robe 11. Ispostavljanje ili pribavljanje prevoznih i drugih isprava 12. Obavljanje poslova u vezi sa carinjenjem robe 13. Kontrola ispravnosti dokumenata i obračuna vozarine, carine i drugih taksi i troškova 14. Informisanje nalogodavca	OSNOVNI POSLOVI	
15. Zaključivanje ugovora o pakiranju i signiranju i obavljanje tih poslova 16. Zaključivanje ugovora o vaganju i sortiranju i obavljanje tih poslova 17. Izdavanje jamčevnih pisama 18. Izdavanje špeditorskih potvrda i drugih FIATA- isprava 19. Uzorkovanje robe 20. Zastupanje nalogodavca u regresnome postupku prema trećim osobama 21. Zastupanje nalogodavca u slučaju zajedničke (generalne) havarije 22. Ugovorna kontrola kvaliteta i kvantiteta robe u međunarodnome prometu 23. Doleđivanje robe 24. Hranjenje i pojenje živih životinja 25. Sajamski poslovi 26. Lizing (leasing) poslovi 27. Konsignacijski poslovi 28. Međunarodni pomorski prometnoagencijski poslovi 29. Kreditiranje nalogodavca 30. Otprema, doprema i provoz zbirnog prometa 31. Drugi propisani ili uobičajeni poslovi u vezi s otpremom, dopremom i provozom robe	SPECIJALNI POSLOVI	POSLOVI MEĐUNARODNOG ŠPEDITERA

Izvor: www.apeiron-uni.eu/lycboardclient/detail.aspx?documentid

**Održiva konkurentska prednost i uticaj ekološkog poslovanja na regionalni razvoj–
studija slučaja Slobodna Zona Pirot**

3. Slobodna Zona Pirot i Društveno odgovorno poslovanje

Srbija se nalazi na vratima Evropske unije i raskrsnici koridora br. 10 i br. 7, na Balkanskom poluostrvu i predstavlja vezu između istočne i zapadne, severne i južne Evrope (Stefanović, Azemović, 2010). To omogućava privrednim društvima, koja posluju u slobodnim zonama, lak pristup tržištu Evropske unije. Poslovanjem u slobodnim zonama, investitoru se obezbeđuju specijalne olakšice i povlašćeni poreski režim (oslobađenje od PDV-a i carine na uvoz sirovina i materijala namenjenim proizvodnji robe za izvoz, mašina, opreme i građevinskog materijala). Uvoz i izvoz robe u zonu je neograničen. Roba koja se iz zone uveze na domaće tržište podleže režimu uvoza strane robe. Poslodavcima unutar slobodne zone omogućen je zakup poslovnih prostorija, radionica, skladišta pod povoljnim uslovima. Slobodna zona "Pirot" a.d. (SZ Pirot) počela je sa radom aprila 1998. godine, po Rešenju Savezne vlade od 8. avgusta 1996. godine na lokaciji industrijske zone Pirot. Slobodna zona Pirot je organizovana kao akcionarsko društvo, u formi zatvorenog tipa. Nalazi se na istočnom srpskom prolazu ka Srednjem istoku. Povezanost sa putevima E-80 i Koridorom 10 koji predstavljaju najkraću vezu između Evrope, čini je strateški važnim područjem Srbije. Obuhvata površinu od preko 122 ha sa mogućnošću dodatnog proširenja. Od toga je 215.917 m² iskorišćeno za proizvodni prostor a 648.491 m² i 200.920 m² za skladišta, otvorenog i zatvorenog tipa. U slobodnoj zoni postoji i 14.479 m² kancelarijskog prostora. Prema svim pobrojanim karakteristikama, spada u jednu od vodećih slobodnih zona u zemlji. Posebno ograćen, označen i infrastrukturno opremljen prostor daje mogućnosti da se obavljaju delatnosti pod specijalnim pogodnostima i olakšicama, a sve u cilju privlačenja stranih investicija, što za posledicu treba da ima ubrzani privredni razvoj i povećanje zaposlenosti na teritoriji Pirot. Prema Zakonu o slobodnim zonama, u slobodnoj zoni Pirot dozvoljeno je obavljanje svih vrsta delatnosti, u koje spadaju: proizvodnja roba, dorada, lon poslovi, skladištenje robe i repromaterijala, bankarski i finansijski poslovi, poslovi osiguranja i reosiguranja, turističke i ostale usluge i sve vrste privređivanja koja ne zagađuju životnu sredinu. Pored pobrojanih dekatnosti vrši i sluge špedicije u inostranstvu, domaći i strani šiping, utovar i pretovar robe, depo za kontejnere. Poseduje opremljena skladišta i magacine (otvorenog i zatvorenog tipa). Slobodna zona Pirot (SZ Pirot) predstavlja „One stop shop“ organizaciju u kojoj korisnici mogu dobiti sve carinske i administrativne dozvole vezane za protok robe, na jednom mestu. Slobodna zona Pirot svoj poslovni uspeh i očuvanje liderske pozicije u Srbiji i regionu bazira na politici pružanja usluga kvaliteta, koji će osvojiti korisnike i zadovoljiti njihove potrebe. Doprinosi stvaranju bezbednog i zdravog radnog okruženja i očuvanju i unapredjenju životne sredine. Rukovodstvo Slobodne zone Pirot, teži da kroz transparentno i etičko ponašanje doprinosi održivom razvoju, uz poštovanje i ispunjavanje očekivanja svih interesnih strana, u skladu sa međunarodnim pravilima ponašanja. Prepoznavanjem faktora društvene odgovornosti i spremnošću za njihovu integraciju u strateška opredeljenja i ciljeve, organizacionu kulturu, poslovne odluke, svakodnevne aktivnosti i komunikacije, zagovara se odgovorno ponašanje u svim sferama poslovnog uticaja SZ Pirot. Realizacijom procesa izrade strategije društveno odgovornog poslovanja, u skladu sa svim prethodno navedenim elementima, uz stalna preispitivanja i poboljšanja ovog procesa, definisani su principi društveno odgovornog poslovanja koji se implementiraju u poslovnu praksu SZ Pirot. Njihov redosled pobrojan je u skladu sa ključnim temama iz standarda SRPS ISO 26000. Akcionari Zone, odnosno Skupština

akcionara, ostvaruju učešće i neposredni uticaj na rad Upravnog odbora, kao organa upravljanja, na jedan od sledećih načina:

- Usvajanjem poslovne politike i strategije Zone;
- Donošenjem statuta i usvajanjem izmena osnivačkog akta i statuta;
- Imenovanjem i razrešavanjem predsednika i članova Nadzornog odbora;
- Razmatranjem i usvajanjem finansijskog izveštaja Zone.

U Slobodnoj zoni, ljudi predstavljaju najvažniji resurs i ključni faktor uspeha (Stefanović, 2000). Velika pažnja se posvećuje kreiranju radnog okruženja u kome su prava i individualne potrebe zaposlenih na prvom mestu (Ilić, Simeonović, 2018). Kako bi se poboljšala motivacija zaposlenih, isti se podstiču na usavršavanje i razvijanje već steklenih znanja i veština, te se na taj način stvara dobra radna atmosfera, uz čvrstu opredeljenost u poštovanju međunarodnih principa ljudskih i radnih prava, koji se baziraju na principima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija i pravima Međunarodne organizacije rada (Horst, Freitas, 2016). Na osnovu svega ovoga, osnovne odrednice politike SZ Pirot koja se odnosi na: "ljudska prava profilisana je na način da se stvaraju odgovarajući okviri u kojima se sprečavaju bilo koji vidovi diskriminacije, prisilnog rada, zapošljavanja maloletnika i uznemiravanja, a obezbeđuje sloboda udruživanja, pravo na obrazovanje, zaposlenje, učešće u kulturnom životu, sloboda mišljenja i veroispovesti i izražavanja mišljenja" (Ilić, 2016). Složenost posla SZ Pirot, zahteva rad i zalaganje svih zaposlenih, koji svoje radne zadatke moraju obavljati profesionalno i motivisano. Iz tih razloga, razvoj i usavršavanje zaposlenih, ključni je vid ulaganja, ne samo u zaposlene, profesionalne veštine, njihovu karijeru, već i u poboljšanje poslovanja Zone u celini. Ulaganje u zaposlene doprinosi povećanju njihovog zadovoljstva, unapređenju poslovnih procesa i produktivnosti, pa samim tim direktno utiče na ostvarivanje boljih poslovnih rezultata. Pri zapošljavanju, vodi se računa o kriterijumima kvaliteta, shodno cilju menadžmenta ljudskih resursa SZ Pirot, da okupi stručne i posvećene ljude, koji će biti ključni faktor poslovnog uspeha. O tome svedoči i primena načela jednakosti, kada je reč o zapošljavanju u SZ Pirot. Različiti aspekti odgovornog odnosa prema zaposlenima definisani su dokumentima za pojedinačne oblasti, među kojima su najznačajniji sledeći:

- Pravilnik o radu kod poslodavca;
- Kodeks etičkog i poslovнog ponašanja zaposlenih u Slobodnoj zoni Pirot;
- Interna i eksterna komunikacija i
- Pravilnik o bezbednost i zdravlju na radu zaposlenih u SZP.

Razvoj i usavršavanje zaposlenih omogućeni su sprovođenjem širokog spektra aktivnosti unutar poslovanja SZ, među kojima se kao naročito važni u kontekstu društvene odgovornosti ističu sledeći:

- Interne i eksterne obuke zaposlenih;
- Pružanje zaposlenima mogućnosti celoživotnog obrazovanja i učenja, u cilju sticanja neophodnih znanja i veština, i samim tim povećanju ukupne zaposlenosti
- Omogućavanje zaposlenima prisustvo na seminarima, konferencijama i drugim skupovima, za koje se utvrdi da su sveukupno adekvatni za dodavanje vrednosti na njihova znanja i veštine.

**Održiva konkurentska prednost i uticaj ekološkog poslovanja na regionalni razvoj–
studija slučaja Slobodna Zona Pirot**

Sa ciljem daljeg razvoja motivišućeg radnog ambijenta, baziranog na pravima i potrebama zaposlenih prioriteti Slobodne Zone Pirot u ovaj oblasti su:

- Razvoj i usavršavanje zaposlenih i
- Bezbednost i zdravlje na radu

Pored stručnog usavršavanja zaposlenih, za prioritetnu odgovornost smatra se briga o bezbednosti i zdravlju na radu. Ova oblast uključena je u Integrisane Menadžment Sisteme (posedujemo sertifikat standarda SRPS OHSAS 18001:2008 Sistem upravljanja zaštitom zdravlja i bezbednošću na radu) i definisana je Pravilnikom o bezbednost i zdravlju na radu zaposlenih u Slobodnoj zoni Pirot. Formiran je i Odbor za bezbednost, koji čine dva predstavnika zaposlenih i jedan predstavnik rukovodstva. Izradom Akta o proceni rizika na radnom mestu i u radnoj okolini, stvoreni su polazni uslovi za efikasno upravljanje zdravljem i bezbednošću. Ovim dokumentom definisan je postupak identifikacije rizika, prepoznavanja u utvrđivanja opasnosti i štetnosti na radnom mestu i u radnoj okolini, procenjivanja rizika u odnosu na njih i utvrđivanja načina i mera otklanjanja, smanjenja ili sprečavanja rizika, i sve ostale aktivnosti koje doprinose efikasnom upravljanju zaštitom zdravlja i bezbednošću na radu. Uzimajući u obzir prirodu posla najvećeg broja zaposlenih u Zoni, uzrok najčešćih zdravstvenih problema koji su povezani sa radnim mestom jeste dugotrajno sedenje pred računarom. Nedostatak kretanja i fizičke aktivnosti može imati niz posledica za zdravlje kičme, srca, kao i za vid i druge zdravstvene rizike povezane s nedostatkom kretanja. Iz tih razloga, četvrtu godinu za redom SZ Pirot organizuje preventivne lekarske pregledе, besplatne za zaposlene, u saradnji sa specijalističkim ordinacijama. Preglede koji su u predhodnom periodu organizaovani za sve zaposlene su: osnovni lekarski pregled, pregled vida (oftalmološki pregled), EKG, ultrazvuk dojki, štitne žlezde i abdomena. Svoju posvećenost i brigu za bezbedan i zdrav rad SZ Pirot potvrđuje i dedinisanjem operativnog cilja, koji glasi „Bez povreda na radu“. Poštujući principe na kojima se zasniva društveno odgovorno poslovanje, za zaposlene u SZ Pirot se dodatno obezbeđuju sledeći benefiti:

- Solidarna novčana pomoć zaposlenom usled duže ili teže bolesti zaposlenog;
- Jubilarna nagrada povodom provedenih godina rada;
- Poklon za Novu godinu deci zaposlenih starosti do deset godina;
- Porodiljsko odsustvo sa zagarantovanom dinamikom isplate zarada i povratkom na radno mesto.
- Kolektivno osiguranje zaposlenih od posledica nesrećnog slučaja za vreme obavljanja posla, kao i u vreme dolaska na posao i odlaska s posla;
- Odgovarajuća otpremnina, pri odlasku u penziju i
- Naknada štete zbog povrede na radu ili profesionalne bolesti u skladu sa zakonom.

4. Aspekt životne sredine, fer poslovanja SZ Pirot i uticaj na regionalni razvoj

Oblast zaštite životne sredine, SZ Pirot prepoznaće kao podjednako važnu oblast u društveno odgovornom poslovanju. Svoju posvećenost zaštiti životne sredine potvrđuje posedovanjem sertifikata standarda SRPS ISO 14001:2005 Sistemi upravljanja zaštitom

životne sredine. Identifikacija aspekata životne sredine koji se odnose na aktivnosti SZ Pirot, ali i na aktivnosti korisnika njenih usluga predstavljaju stalan proces, kojim se određuju sadašnji i potencijalni uticaji na životnu sredinu. Ove je definisano dokumentom pod nazivom „Identifikacija i vrednovanje aspekata životne sredine u Slobodnoj zoni Pirot”. Kod prve identifikacije aspekata životne sredine, predstavnik rukovodstva za kvalitet formirao je multidisciplinarni tim koji je u svom sastavu uključio lica upoznata sa aktivnostima, proizvodima odnosno uslugama u režimu slobodne zone. Član tima bio je i inženjer zaštite životne sredine. Tim je izvršio sagledavanje svih područja u režimu rada Slobodne zone Pirot, procesa, aktivnosti i proizvoda i formirao popis svih elemenata aktivnosti, procesa i proizvoda koji su u interakciji sa životnom sredinom u području. Izvršen je popis aspekata životne sredine kako S Z Pirot, takao i korisnika njenih usluga. Identifikacijom su obuhvaćene aktivnosti u redovnom režimu rada ali i u vanrednim okolnostima. Evidentirani su i aspekti sa potencijalnim uticajem na životnu sredinu, odnosno uticajem u slučaju udesa, požara ili sličnog neželjenog događaja. Postupak identifikacije aspekata životne sredine urađen je u skladu sa procedurom pod nazivom “Upravljanje aspektima životne sredine”, s tim što je za interne potrebe razvijen poseban model vrednovanja aspekata. Registar aspekata životne sredine, sadrži aspekte svih pravnih lica koji obavljaju svoju delatnost u režimu slobodne zone (korisnika), sa ocenom njihovog uticaja na životnu sredinu. Korisnici usluga SZ Pirot su u obavezi da primenjuju preventivne mere, kao i da svoje aspekte kontrolišu prema odredbama iz ugovora. Aspekti životne sredine su pod kontrolom samih korisnika usluga u SZ Pirot. Za sve nove korisnike usluga, još u fazi ugovaranja vrši se identifikacija i vrednovanje aspekata životne sredine i definisanje načina komunikacije o značajnim aspektima životne sredine.

Svesni činjenice da etičko ponašanje predstavlja temelj poverenja koje je neophodno za dugoročni uspeh kompanije, a u cilju definisanja odgovornosti u pogledu etičkog i zakonskog poslovnog ponašanja i poslovanja (Stefanović, 2017), rukovodstvo SZ Pirot usvojilo je Kodeks etičkog i poslovnog ponašanja zaposlenih u Slobodnoj zoni Pirot. Smernice koje su sadržane u Kodeksu godinama čine osnovu predanosti poslu, u smislu da se sve poslovne aktivnosti obavljaju na zakonom dozvoljen način i uz poštovanje najviših etičkih i poslovnih standarda koji se odnose na sve zaposlene, nezavisno od toga da li su angažovani na neodređeno ili određeno vreme. Zahtevi modernog poslovanja i poslovne kulture, koji su u Kodeksu pobrojani, imaju za cilj da doprinesu poslovnom uspehu, ukupnoj reputaciji Slobodne zone i svih zaposlenih i održanju liderске pozicije „Slobodne zone među slobodnim zonama u Republici Srbiji”, te na taj način istu bolje promovišu kao društveno odgovoran poslovni subjekt. Principi koji su sadržani u ovom Kodeksu čvrsti su i dugoročni, isključujući neodređenost a dajući jasne preporuke za donošenje etički izbalansiranih odluka u različitim situacijama. Dalje u radu, biće opisani neki od principa iz Kodeksa, najznačajniji u kontekstu obavljanja društveno odgovornog poslovanja.

- U Slobodnoj zoni se u svakom trenutku mora voditi precizna i verodostojna dokumentacija, a svako falsifikovanje dokumenata predstavlja ozbiljan prekršaj.
- Sve isplate novca, prenosi imovine, pružanje usluga i druge transakcije moraju biti detaljno unete u računovodstvenu i drugu dokumentaciju i odobrene u skladu sa poslovnom politikom.
- Zaposleni su u obavezi da sarađujući sa internim i eksternim revizorima, tokom procesa revizije ili istrage, u potpunosti prezentuju sve relevantne podatke.

**Održiva konkurentska prednost i uticaj ekološkog poslovanja na regionalni razvoj–
studija slučaja Slobodna Zona Pirot**

- Sva dokumenta, planovi i izveštaji kompanije koji nisu javno dostupni smatraju se poverljivim, a njihova zloupotreba je zabranjena. Ovakvi podaci, u elektronskom, pisanim, usmenom ili bilo kom drugom obliku ne smeju se otuđivati i koristiti u neposlovne svrhe, ili davati na uvid konkurenциji.
- Na radnom mestu nije dozvoljen bilo kakav vid diskriminacionog uz nemiravanja. Zaposleni u zoni ne smeju obavljati bilo koju aktivnost koja je vezana za pretnje, zastrašivanje ili neprijateljsko ponašanje, kao ni da koriste epitete ili omalovažanja koja se odnose na rasu, boju kože, religiju, pol, nacionalno poreklo, godine života, fizički nedostatak ili politički stav, kao i seksualno opredeljenje drugog zaposlenog ili korisnika usluge, po bilo kom od navedenih osnova.
- Ustanovljeni postupak za dostavu žalbi predviđa da se sve žalbe ili primedbe dostave neposrednom rukovodiocu ili rukovodiocu sektora opštih i pravno-normativnih poslova.
- Seksualno uz nemiravanje na radnom mestu, ili bilo koji drugi vid nepoželjnog verbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode nije dozvoljeno. Za ovake prekršaje predviđene su odgovarajuće sankcije.
- Nije dozvoljeno korišćenje reputacije, interesa ili imovine Slobodne zone radi pružanja podrške nekoj političkoj partiji ili pokretu, kao ni bilo koji vid političke aktivnosti na radnom mestu. Istovremeno, očekuje se da podrška ili članstvo zaposlenog u nekoj političkoj partiji ili pokretu, neće ni u kom smislu imati negativan uticaj bilo koje vrste na valjani i pošteni rad zaposlenog.

Svoje opredeljenje za „FER“ poslovnu praksu, pored etičkog ponašanja, SZ Pirot dokazuje i svojim transparentnim poslovanjem. Gradi se poverenje sa svim interesnim stranama kroz otvorene komunikacije i transparentno predstavljanje poslovnih aktivnosti koje nudi SZ Pirot. Kao predstavnici akcionarskog društva, akcionari imaju pravo na blagovremene i istinite informacije o poslovanju, dok je obaveza nadležnih službi da im te informacije obezbede. Celokupna finansijska komunikacija sa akcionarima zasniva se na transparentnosti, sveobuhvatnosti i blagovremenosti informisanja, uz potpuno poštovanje zakonske regulative. Akcionari imaju svog predstavnika u Skupštini akcionara. Pravila postupka i način rada Skupštine akcionara definisani su Poslovnikom o radu skupštine akcionara akcionarskog društva (Pravila postupka). Odnos prema dobavljačima transparentan je i nediskriminatorski. Poslovna politika SZ Pirot zagovara uspostavljanje partnerskih odnosa utemeljenih na međusobnom poverenju ali i insistiranju na efektivnosti i izvršavanju preuzetih obaveza. Izbor dobavljača, zasniva se na jasno definisanim kriterijumima kroz objektivne i transparentne procedure čime se garantuju jednakе mogućnosti u izboru dobavljača.

Vodeći računa o potrebama lokalne zajednice, oblasti delovanja SZ Pirot u pružanju podrške razvoju zajednice, ogledaju se u:

- Podršci izgradnje inkluzivnog društva u cilju podsticanje javnosti na razumevanje potreba ovih lica i poštovanje različitosti;

- Doprinos opštem boljitku zajednice, kroz podršku projektima koji imaju za cilj smanjenje siromaštva, veći stepen zdravstvene zaštite, širu dostupnost kulturnih sadržaja, razvoj amaterskog sporta;
- Zaštiti životne sredine i jačanje ekološke svesti u cilju stvaranja zdravijeg i bezbednijeg okruženja za sadašnje i generacije koje dolaze kroz podršku projektima koji jačaju ekološku svest o zaštiti životne sredine, značaju reciklaže i upotrebi recikliranih proizvoda i
- Razvoju znanja i talenata u cilju razvoja znanja i veština.

U skladu sa svojim mogućnostima, SZ Pirot pruža i podršku organizacijama, institucijama kulture, socijalne ili zdravstvene zaštite, pojedincima i inicijativama za opšte dobro u cilju unapređenja zajednice i okruženja u kome posluje.

Svoje filantropske aktivnosti, pored ostalih, SZ Pirot promoviše na web sajtu www.freezonepirot.com, fejsbuk stranici i tviteru, što je dokaz da se u SZ pirot prati i savremena IT tehnologija, odnosno pogodnosti koje Internet u domenu marketinških aktivnosti nudi. Izveštaji o društveno odgovornom poslovanju koncipirni su tako da na jasan način predstavljaju rezultate i potvrđuju opredeljenost za stalno usavršavanje poslovanja i održavajući i razvijajući saradnju sa svim interesnim stranama. Objavljeni podaci odnosiće se na registrovanu lokaciju Zone u Pirotu i obuhvataju upravljanje organizacijom, korektan odnos prema zaposlenima, njihovo usavršavanje, smanjivanja povreda na radu, zaštitu životne sredine, uštedu energije, izgradnju novih objekata, donaciju i učešća u humanitarnim akcijama.

5. Zaključak

Savremena konkurentnost može biti dostižna, ali pravila i putevi moraju biti prilagođeni, primjenjeni i sprovedeni planski, sistematično i odgovorno. Osnovni putevi za postizanje viših nivoa konkurentnosti leže u kreiranju inovativnih menadžment i marketing strategija. Važno pitanje u konkurentskoj strategiji odnosi se na položaj subjekta u privredi. Pozicija određuje da li je profitabilnost firme iznad ili ispod proseka u privredi. Fundamentalna osnova za vanprosečnu efikasnost na duže vreme, predstavlja održivu konkurentsku prednost. U savremenim uslovima poslovanja, među konkurentima vlada mišljenje, da se može efikasno i efektivno posloвати, ukoliko se strategija poslovanja usmeri podjednako, kako na konkurenцију, tako i na potrošače, odnosno na krajnje korisnike proizvoda i usluga. Danas, potrošači s pravom očekuju da se poslovanjem ne ugrožava životna sredina i društvo u celini, ali i da se rezultati poslovanja vrate društvenoj zajednici u kojoj su ostvareni. Da se vrate sredini u kojoj žive. Kako bi SZ Pirot nastavila svoje poslovanje putevima društveno odgovornog ponašanja, uputno je da sproveđe određena istraživanja okoline u kojoj posluje kao i da ispita stavove javnog mnjenja o svom poslovanju. Prepoznati aktuelne potrebe mladih, nosilaca napretka u našoj zemlji, podrazumevaju kreiranje posebnih edukativnih programa, kao i ostvarivanje partnerstva SZ Pirot sa obrazovnim institucijama. Pružanje podrške talentovanim pojedincima u različitim oblastima, sa željom da se podrže u daljoj afirmaciji i razvoju karijere, takođe bi trebao biti jedan od prioritetnih ciljeva SZ Pirot. Imajući u vidu primarne uticaje na životnu sredinu koji se ostvaruju kroz transport, neophodno je konstantno pokretanje inicijative za smanjenje potrošnje energije i smanjenje štetnih emisija. Kako bi se i ubuduće postizali dobri rezultati i u narednim godinama neophodno je voditi računa o sledećim strateškim prioritetima:

**Održiva konkurentska prednost i uticaj ekološkog poslovanja na regionalni razvoj–
studija slučaja Slobodna Zona Pirot**

- Dostizanje sposobne i angažovane organizacije. Prepoznati, obučiti i zadržati najbolje talente kroz definisan sistem ukupnog nagrađivanja. Gajenjem preduzetničkog pristupa,
- Podržavanje inicijative i razvijanje otvorenosti u komunikaciji.
- Dostizanje operativne i servisne izvrsnosti. Generisati vrhunski kvalitet usluga kroz visoko razvijenu IT strukturu i potpuno automatizovati poslovanje, mogli bi biti budući ciljevi.
- Omogućiti rast poslovanja. Ostvariti dugoročna strateška partnerstva i omogućiti brzi rast biznisa kroz diversifikaciju i proizvodnju vodećih brendova u raznovrsnim kategorijama, trebala bi biti ideja vodilja. Stečeno poverenje u proteklim godinama potrebno je doživeti kao obavezu da se unapredi poslovanje i postigne još veća efikasnost i u narednom periodu, nastavljajući rast i konstantno podižući nivo kvaliteta usluga koje SZ Pirot nudi.
- Na kraju, neophodno je konstantno voditi računa o kvalitetu života zajednice u kojoj SZ Pirot posluje.

Izuzetno je važno, da jedna savremena kompanija prilikom postavljanja osnove za društveno odgovornim poslovanjem, vodi računa o interesima grupacijskih struktura - koje su za nju bitne (vlasnici, akcionari, svi zaposleni, dobavljači) ali i o definisanim i postavljenim strategijama poslovanja, kako ne bi došla u sukob sa njima. Zato je kreiranje održivih poslovnih menadžment i marketing strategija odavno ne samo potreba, već i nužnost u poslovanju svake kompanije, pa i Slobodne Zone Pirot.

Literatura

Čajka, Z., Jovanović, L., Babić, V. (2015) The importance of sustainable marketing management for the consumer awareness of eco-friendly products. *Ecologica*, (78), str. 239-244.

Horst, L.V., Freitas, C.C.G. (2016). Sustainable development and social innovation: recycling from the perspective of social technology. *Revista Tecnologia E Sociedade*, 12, pp. 20-41.

Ilić, B. (2016) *Strategijski pravci regionalnog ekonomskog i ekološkog razvoja turističkog potencijala Gamzigradske banje*. Doktorska disertacija, Fakultet za menadžment, Zaječar.

Ilić, B., Sovtić, K., Mihajlović, D. (2019) Ekomska i ekološka održivost Srbije - uslov podizanja kvaliteta i zaštite životne sredine. Naučni rad. *Ecologica*, 26, (94), str.193-198

Ilić, B., Đukić, G., Balaban, M. (2019) Modern management and innovative organizations. *Proceedings of 41st International Scientific Conference on Economic and Social Development*, ESD – Belgrade, pp. 35-43

Ilić, B., Simeonović, N. (2018) Održivo poslovanje primenom savremenih menadžment sistema. *Пелтта меѓународна научна конференција "Современите менаџерски предизвици и организациските науки" со предметен фокус "Иновациите и организациското развој":BAS*. Bitola. str.234-242.

Jovanović, L., Ilić, B., Pavlović, A. (2017) Društveno odgovorno poslovanje kao temelj strategije održivog rasta i profitabilnosti kompanije. 7. Međunarodni Simpozijum o upravljanju prirodnim resursima. Fakultet za menadžment Zaječar. (VII), str.415-420.

Odgovorno poslovanje, dostupno na:
<http://www.nelt.rs/upload/distribuiramoodgovorno.pdf>

Poslovi međunarodne špedicije, dostupno na: www.apeiron-uni.eu/lycboardclient/detail.aspx?documentid

Rajević, D. Čiaček, J., Tomić, M. (2011) Ekološka politika kao pokretačka snaga održivog razvoja. Zbornik radova. Međunarodna konferencija - Ekološki izazovi kao faktor privrednog razvoja. *Ecologica at al.*, 93-101.

Spasojević, A. (2018) Zeleni marketing i društveno odgovorno poslovanje, *Ecologica*, (89), 95-98

Stefanović, V. (2017) *Terač, teorijski koncept privrednog razvoja pograničnih opština istočne i jugoistočne Srbije*. Mašinski fakultet, Niš

Stefanović, V., Azemović, N. (2010) *Marketinške aktivnosti u turističkoj privredi*, Monografija. Geografski Fakultet. Beograd, str. 201

Stefanović, V. (2000) *Naučno-tehničke promene i razvoj*. Ekonomski fakultet. Priština.

Vujić, V. (2005) *Menadžment ljudskog kapitala*. Fakultet za turistički i hotelski menadžment. Rijeka.

SUSTAINABLE COMPETITIVE ADVANTAGE AND THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL BUSINESS ON REGIONAL DEVELOPMENT - A CASE STUDY FREE PIROT ZONE

Abstract: The goal of most business strategies is to achieve a sustainable competitive advantage. The existence of market forces is evident. The first force is political factors, the second - non-transferable costs, companies competing, rivalry, consumer resistance, consumer base, while the seventh force is Alternatives. For company it is necessary to find the right choice of alternatives. One of the main factors for company's competitiveness is constant increasing in intellectual capital. Intellectual capital must rely on socially responsible business(CSR). Knowledge does not have its true value unless it is applied in a way to maintain a healthy natural environment. CSR is a business in line with sustainable development which, in addition to the economic component, summarizes the environmental and social aspects of all entrepreneurial activities. The social component of Sustainable Development is based on balancing and overcoming regional disparities. The paper is focused on Corporate Social Responsibility - case study of the Pirot Free Zone, with the aim of achieving a sustainable competitive advantage, but also to contribute to local and regional development.

Key words: Market forces, alternatives, competitive advantage, corporate social responsibility, regional development, FZ Pirot.